

Izlaganje sa znanstvenog skupa
UDK 330.342.151 (497.1) + 336

Promena, dogradnja ili poštovanje sistema?

Obrad Đurđević

Ekonomski fakultet, Beograd

Sažetak

U analizi bilo kojeg ekonomskog problema, posebno u kriznim situacijama, preči opasnost od izolovanog sagledavanja pojedinih problema. U našim uslovima, tu je opasnost moguće uočiti u tretiranju niza ekonomskih problema. Na primer, kvantitativni porast izvoza, kao zahtev sadašnjeg ekonomskog trenutka, nije posledica promena u strukturi proizvodnje i primene novih razvojnih programa, nego smanjenja uvoza i domaće potrošnje. Parola »izvoziti ili umreti«¹ više je pogodovala »umiranju«, nego oživljavanju jugoslovenske privrede, stanju koje je najneposrednije koristilo stranim partnerima na svetskom tržištu. Nadalje, redukovanje udela investicija u društvenom proizvodu direktno ugrožava povećanje proizvodnje, dakle i izvoza, te zaposlenosti. Odbacivanje državne prinude u ekonomskom životu iziskuje odvijanje koncentracije i centralizacije proizvodnih sredstava — kao zahteva savremene privrede uopšte — po ekonomskim zakonitostima. Umesto toga, obnovljena je državna prinuda u obliku decentralizovanog etatizma koji razara jedinstvene tokove društvene reprodukcije i privrednog sistema. To se zbiva protivno ustavnim i zakonskim odredbama. Rascep između normativnog i stvarnog autor pokazuje na primeru bankarskog sistema.

Inspirativna je bila uvodna reč dr Vratuše da je ova tema od ključnog značaja za trenutak u kome se nalazimo. U predlogu za temu okruglog stola, u tzv. inicijativnom materijalu potpuno se ispravno polazi od teze o dominaciji politike nad ekonomskim sistemom i naglašava da je zajednički cilj i ekonomista i politologa da se izgradi takav ekonomski sistem koji će biti efikasan i racionalan, a istovremeno u skladu sa izgradnjom sistema društvenih odnosa zasnovanih na socijalističkom samoupravljanju.

Za minule trideset i četiri godine izgradnje autentičnog ekonomskog i političkog sistema, čija je gravitaciona sila samoupravljanje, nije se uspelo uskladiti prirodno dejstvo ekonomije na politiku i obrnuto, kao ni uspostaviti spregu između ekonomije i politike, odnosno političkog i ekonomskog sistema. Kao posledica takvih disharmoničnih kretanja nije se moglo ni obezbediti funkcionisanje jedinstvenog jugoslovenskog tržišta, jer je upliv političkih

struktura, posredstvom administrativnih i državnih mera, bio takvog intenziteta i moći da je tržište dobilo sekundarni značaj, a u nekim je slučajevima dovedeno u inferiorniji položaj nego u zemljama sa centralističkim osnovama planiranja i upravljanja. Krajnji negativni ishod jest stvaranje mini ekonomija ili, kako se izrazio Zmijarević, nacionalnih ekonomija, »pa ponegdje i opštinskih« (NIN, 12. VIII 1984, str. 8).

Najveći teret ovakvog stanja osetio je udruženi rad. Upleten u paukovu mrežu državne i administrativne regulative, on nije uspeo da se emancipuje od politike i njegovo ponašanje, sasvim prirodno, nije se moglo zasnivati na ekonomskoj logici. Gde postoje hiljade i hiljade administrativnih propisa i regulativa, svaka ekonomska logika prestaje da postoji. Potpuno se ispravno konstatuje da je deetatizacija poprimila samo novi oblik etatizacije, policentralizovanog etatizma, što je isparcelisalo ne samo ekonomski, nego i politički prostor. Proces deformacije nije mimoišao ni društveno-političke zajednice, koje su svojim neekonomskim merama najčešće izvršavale prinudu nad ponašanjem i privređivanjem privrednih subjekata. Kao rezultanta svih ovih pojava i deformacija, koje su još snažno podgrejavane svetskom ekonomskom nestabilnošću, krizom i hiperzaduženošću, olako se ušlo u kolo dužnika, dugo se živelo u carstvu i »magičnoj« moći kredita, mada je bilo energičnih ekonomista koji su na vreme upozoravali na opasnost od ovakvog jednostranog kursa. Na žalost, njihova je reč samo ostala na papiru. Međutim, što je bilo bilo je, točak istorije ne može se vratiti i zato je u ovom dvostrukom kriznom periodu (ekonomskom i moralnom) najbitnije odrediti pravi redosled rešavanja pitanja, pri čemu se ne smeju prenebrežnuti faktori vremena, sredstava, kadrova, specifičnost pojedinih republika i pokrajina, efekat dejstva pojedinih ekonomskih mera i sl.

Kod analiziranja bilo kojeg ekonomskog problema, posebno u kriznim situacijama, dolazi do izražaja kampanjski rad, bez sagledavanja uzročno-posledičnih veza i odnosa među ekonomskim pojavama, kako u jednoj privredi, tako između privreda pojedinih zemalja i svetske privrede kao celine. Uzmimo pitanje izvoza. Izvoz je porastao, kvantitativni podaci ohrabruju, ali kvalitativni aspekt i uticaj profesionalnog izvoza na celokupni tok procesa reprodukcije od vitalnog su značaja. Izvoz jeste porastao, ali ne na račun novih ekonomskih razvojnih programa i promena u strukturi proizvodnje, izmenom proizvodnih programa i preusmeravanjem spoljne trgovine, nego u prvom redu na račun smanjenja neophodnog uvoza i domaće potrošnje, čije se negativne posledice moraju osetiti (naravno, svaki potez u ekonomiji počinje da deluje sa izvesnim time-lage). Parola »izvoziti ili umreti«, lansirana od jednog dela nevešto pripremljenih ekonomskih frazeologa, više je pogodovala »umiranju« naše sveukupne proizvodnje, nego njenom oživljavanju, te su veću korist imali naši konkurenti na svetskom tržištu od nas. Svaka zemlja, bez obzira na njen društveno-ekonomski i politički sistem, priznaje ovu ekonomsku zakonitost kao jednu vučnu lokomotivu privrednog razvoja. Međutim, u uslovima snažno izraženog protekcionizma i dempinga, izvoziti po svaku cenu znači i otuđenje teško stečenog dohotka u zemlji od njegovog stvaraoca — udruženog rada. A dohodak se otuđuje po osnovu ostvarenog izvoza proizvoda i usluga, preko nižih prodajnih cena koje najčešće ne pokrivaju ni troškove proizvodnje, kao i kroz nemogućnost uvida i kontrole radnih ljudi u ekonomske odnose s inostranstvom. I tako, umesto da udruženi rad snosi sve posledice, a i blagodati

od povećanog izvoza, pojavila se kao intermedijalna snaga činovničko-birokratska struktura koja odlučuje gde će se i kako utrošiti mukom stečene devize.

U jednoj krizi sui generis («stagflacija»), najveća opasnost pretili da se od »šume ne vidi drvo«, a praksa je takve simptome već odavno registrovala. Tako se radni ljudi i radne organizacije opterećuju raznim anketama, uz uverenje da će se preko njih ublažiti teška ekonomska situacija. Rad kao spiritus agens prebacuje se na sporedni, »slepi« kolosek i onda se zamagljuje izvorišni problemi koji iz toga neminovno proizlaze, a što alarmira na velike socijalne razlike, stvorene neradnim, u većini slučajeva špekulativnim dohotkom. U jednoj anketi svega je 15% anketiranih odgovorilo da produktivnost rada zavisi od samih radnika i njihove motivisanosti, što vodi ka letargičnom stanju u privredi.

I »antinflacioni program«, koji nije proizašao iz udruženog rada i realnih kretanja u privredi i svetu, nije mogao dugo zadržati epitet »anti« i pretvorio se u »inflacioni program«. Nije potrebno uložiti mnogo truda da bi se to potvrdilo. Kako je, na primer, moguće povećati izvoz, povećati proizvodnju i rešiti problem nezaposlenosti ako se reduciraju investicije u društvenom proizvodu od 40% na 25%? Problem nije u procentima, nego u politici dohotka, njegovoj raspodeli, akumulaciji, deficitnom finansiranju društveno-političkih zajednica, energičnom sprečavanju (po cenu krivičnih sankcija) nerentabilnih investicija. Tako su se gubici pretvorili u predmet socijalizacije i gotovo paralisali motivisanost radnika. Ako Mađarska zatvara preko 100 nerentabilnih preduzeća na 11 miliona stanovnika u strogo planskom sistemu, a ne plaši se da će sistem doći u pitanje, kako je onda moguće da jedna tržišno-planska privreda sa preko 22 miliona stanovnika takve ekonomske nonsense dozvoljava?

Naša je zemlja bogata ne samo prirodnim resursima, nego pre svega društveno usmerenim subjektom — čovekom i njegovom stvaralačkom snagom, koji može ako hoće i ako ima motiva da učini mnogo (istorija je to na bezbroj primera potvrdila), ali u uslovima kada visoka inflacija i nadalje pravi privredni i društveni dar-mar, ekonomski problemi potiskuju se u drugi plan, a sve više uzima maha opasnija kriza moralnih vrednosti i normi ponašanja. Ako je zbog neorganiziranosti i šetanja roba preko granice pričinjena šteta privredi od 1,5 do 2 milijarde dinara, opet se prisetimo da smo imali dovoljno sposobnih i energičnih ljudi da u najkomplikovanijim međunarodnim odnosima provuku brod između »Scile i Haribde«, a da se ne ugroze suverenitet, integritet i postojeći društveni sistem u zemlji, onda je čovek bio i ostao primarni faktor privrednog i društvenog sistema, on ga stvara, sprovodi, dograđuje i menja svojim radom i ponašanjem. I najbolji sistem doći će u pitanje ako ga ljudi na svakom koraku žele zloupotrebiti i iskoristiti za lično bogaćenje, većito tražeći u njemu slabosti i »rupe«.

U 1983. godini ponovo je započeto »svega« 10 912 objekata, što vodi ka ekstenziviranju, potpuno napuštenom vidu privređivanja u svetu. U oko 82% investicija u 1982. godini objekti su bili ispod 50 miliona predračunske vrednosti, a samo 2,1% predviđenih sredstava treba da se utroši u investicije čija je predračunska vrednost viša od 500 miliona. Objekti su rasepkani, skupi, neracionalni i stihijski, bez plana. Investicione odluke, umesto da se donose u udruženom radu ili u sklopu zajedničkog perspektivnog plana Jugoslavije,

donose se u društveno-političkim zajednicama, koje u svom privrednom horizontu sagledavaju jedva republičke potrebe i interese. SR Slovenija je na tom polju učinila najviše formiranjem posebne stručne komisije koja daje »vizu« svim planiranim investicijama, zavisno od ekonomske opravdanosti investicije. Takođe je ekonomski opravdano donošenje Zakona o posebnoj proizvodnji, koji bi regulisao pitanja oslobođenja svih društvenih obaveza dok traje probna proizvodnja. To bi umnogome doprinelo skraćivanju rokova gradnje i poboljšalo kvalitet proizvedene robe.

U strukturi prodajne cene najveći porast po jedinici proizvoda u protekle tri godine imali su troškovi energije, koji su porasli za tri puta. Liberalizacija cena u ovoj grani industrije ima dalekosežne inflacione posledice za celu privredu jer je energija krivotok čitave privrede, uključujući i poljoprivredu, koja je sada najvećim delom mehanizovana. Od ukupnog porasta dohotka u 1981. godini oko 90% rezultat je porasta cena, a u 1982. godini ceo porast dohotka rezultat je porasta cena. Više od 70% novih proizvoda novi su samo zato da bi cena mogla da bude veća. I tako nikome ne pada napamet da kaže da svako dalje eskaliranje cena gura ekonomiju u dublje inflacione vode.

Jugoslavija je prestrukturirala svoju privredu i domaću potrošnju u skladu sa intencijama novih ekonomskih odnosa u svetu. Poslednjih deset godina potrošnja nafte u Jugoslaviji iznosila je 15 miliona tona (mada imamo i drugih, za nas jeftinijih, izvora energije), od čega je 11 miliona tona iz uvoza. Na taj način Jugoslavija je pomogla zemljama iz kojih je uvezala naftu da normalno obavljaju svoju reprodukciju i da ne dođu u krizu (to su najčešće zemlje gde u izvozu dominira samo jedna stavka — nafta). Kriza koja bi ove zemlje pogodila imala bi jače posledice od davanja, na primer posebnih povlastica nekim zemljama, velikim (relativno) uvoznicima nafte.

Uvozna tehnologija zauzela je dominantno mesto u jugoslovenskoj privredi i Jugoslavija je bila vesnik ove vrste saradnje sa Zapadom (prvi ugovor ove vrste potpisan je još 1968), ali svi ti ugovori više koriste zapadnim partnerima nego Jugoslaviji, jer više od 90% zaključenih ugovora između inostranih partnera i domaćih OUR o uvozu tehnologije sadrže restriktivne klauzule. Na primer, 62% ugovora zabranjuje izvoz proizvoda koji se dobivaju korišćenjem kupljene tehnologije, 44% utvrđuje obavezu domaćeg OUR da svoja tehnološka otkrića i tehnička unapređenja vezana uz kupljenu tehnologiju prijavi inostranom partneru — prodavcu tehnologije, a 26% ugovora obavezuje OUR da prilikom korištenja kupljene tehnologije koristi uvozne sirovine i reprodukcioni materijal iz onih izvora koje određuje inostrani partner — prodavac tehnologije. Nužno je hitno preseći neracionalno kupovanje tehnološkog znanja, posebno licenci koje su zastarele još kod kupovine. U 1974. godini 49% privrede zavisilo je od strane tehnologije, a danas se učešće strane tehnologije povećao na 60%, a domaće smanjio na 40%.

Stabilizacija privrednog sistema zahteva stabilizaciju i dovođenje u skladan razvoj svih njegovih podistema, među njima i bankarskog podistema. Naš bankarski sistem bremenit je mnoštvom problema, stalnim pokušajem da se preslika tuđi koncept, na primer koncept monetarizma, koji se poput nalepnice brzo odlepi od našeg socijalističkog samoupravnog tkiva. Česte reorganizacije i nepostojanje optimalne varijante bankarskog sistema, koja bi respektovala specifičnosti našeg privrednog i društvenog sistema, promene u svetskom bankarstvu i stepena uključenosti naše privrede u svetsko tržište,

ozbiljno ugrožavaju privrednu stabilnost. U monetarnoj sferi pravljene su takvi zaokreti i trzaji, koji bi delovali dezorganizirajuće i na daleko stabilnije privrede. Uticaj forumsko-političkih rasprava i razmatranja, stavova određenih monopolističkih i isforsiranih stručnih institucija, poslovnih banaka, saveznih saveta, komora i dr, imao je za posledicu potiskivanje radikalnijih predloga i stavova naučnih radnika koji se godinama profesionalno, više iz volonterskih pobuda, bave ovom materijom. Optimalan bankarski model nije izgrađen na nivou Jugoslavije te, umesto da se ponudi jedinstven jugoslovenski koncept, pojavili su se parcijalni predlozi. Njih je stručna javnost registrovala kao Perišinov koncept projektovanja monetarnog mehanizma na osnovu nekreditne automatske monetarizacije i na bazi robonovčanin odnosa OUR-a, koji i pored visoke naučne vrednosti njegovog kreatora nije dao definitivni odgovor na niz suštinskih monetarnih pitanja (finansiranje i kreditiranje proizvodnje sa dužim ciklusima i sezonskim karakteristikama, koji su veoma bitni za ekspaniranje proizvodnje i izvoza i drugi monetarni problemi). Vojvodina je ponudila svoj koncept emisionog mehanizma, tzv. vojvodansku koncepciju, koja nastoji da uklopi selektivnu dimenziju u kvantitativnu, bez negativnog uticaja na sveukupnu monetarnu ravnotežu. Slovenija je lansirala treću koncepciju izgradnje monetarnog sistema, čije je osnovno polazište da selektivna dimenzija ne treba da bude predmet emisionog mehanizma, već da se na tom nivou obavlja samo kvantitativno usklađivanje, s tim da selekciju obavljaju isključivo poslovne banke.

Savremena privreda traži visoku koncentraciju sredstava. Tu su identična mišljenja i ekonomista i političara. Ali, ako se odbaci državna prinuda u ovoj oblasti, onda se koncentracija može izvršiti jedino na ekonomskoj osnovi, uz strogo poštovanje realnih ekonomskih interesa privrednih subjekata za takvom koncentracijom. Ustav i Zakon o udruženom radu utvrdili su samoupravno udruživanje rada i sredstava, kao temeljne oblike ostvarivanja samoupravne integracije društvenog rada i cirkulacije sredstava društvene reprodukcije, kao jednu od ključnih karika u sistemu finansiranja proširene reprodukcije koja će postati preovladavajući oblik obezbeđenja privrede sredstvima. Ako je 1976. godine samo 0,2% radnih organizacija udružilo svoja sredstva u SOUR drugih republika, a 1981. godine 2,5%, ako predlozi saveznih organa za udruživanje po reprodukcionim celinama u zemlji na dohodovnim odnosima i na JYT teško ili gotovo nikako ne prolaze, onda je očigledno snaga birokratizovanih i teritorijalno orijentisanih subjekata toliko jaka da udruženi rad, koji ih je i postavio putem demokratskog i delegatskog sistema, mora energičnije reagovati radi zaštite svojih samoupravnih ustavnih prava.

Tržišnoplanska privreda sa trajnom orijentacijom prema svetu i svetskom tržištu, kao što je naša, gde su multinacionalna preduzeća i banke postali apsolutni gospodari finansijskog tržišta, gde protekcionizam hara, nije u stanju sa svojim usitnjenim OOUR da se pojavi kao konkurent, već najčešće nastupa kao autsajder i dopunski izvor eksploatacije. Krupni privredni kompleksi bez republičkih granica, sa finansijski jakim bankama i razvijenom finansijskom strukturom, moći će koliko-toliko da se pojave na svetskom tržištu kao ravnopravni konkurenti ostalog sveta. Poslovni bankarski sistem kod nas je usitnjen, neorganizovan, teritorijalno kanalisani. Od 168 osnovnih banaka najveći broj posluje po teritorijalnom principu, a oko 50% novčanog potencijala nalazi se u 10 osnovnih banaka, a sa samo 1,8% sredstava raspolaže 28 osnovnih

banaka. U osam republičkih i pokrajinskih centara radi 35 osnovnih banaka sa oko 60% jugoslovenskog novčanog potencijala. Svaka republika i autonomna pokrajina imaju svoju udruženu banku i na tome se zadržalo u reorganizaciji poslovnog bankarstva. Poslovno bankarstvo u svetu organizuje se po principu univerzalnih banaka (čak se stapaju trgovinske, industrijske i investicione banke), čija se delatnost rasprostire na celu teritoriju zemlje. Klasični bankarski poslovi sve više ustupaju mesto novim vrstama poslova kao što su: barter trgovina, roll-over krediti, forfetiranje, finansijski inženjering, terminski i drugi poslovi. U sam vrh bankarske politike postavljena je razvojna komponenta, tako da banke suodlučuju o privrednom razvoju zemlje.

Ako se primeni samo jedan kriterijum — kreditni potencijal od najmanje 5 milijardi dinara — poslovni bankarski sistem bi se automatski redukovao na oko 90 banaka.

Ustavne odrednice koje se odnose na bankarski sistem jasne su i najveća im je prednost što sve one izražavaju integritet jugoslovenskog privrednog i finansijskog sistema. Koliko su značajni pojedini elementi ustavnih odredbi i pratećih zakona, za ovaj i za budući trenutak, možemo sagledati iz nekoliko autentičnih izvoda, kao što su:

— društveno-politička zajednica ne može biti osnivač banke niti upravljati poslovima banke;

— banke obavljaju delatnost na celoj teritoriji SFRJ;

— područje delatnosti bankarske organizacije ne može se ograničiti aktima društveno-političkih zajednica;

— zaključivanje samoupravnih sporazuma i društvenih dogovora između banaka i udruženog rada proizlazi iz osnova jedinstvenog jugoslovenskog tržišta;

— nedeljivost novčanog, valutnog i kreditnog područja;

— jedinstven novac, novčani i devizni sistem i jedinstvene osnove kreditnog sistema;

— zajednička ekonomska, novčana i devizna politika i zajedničke osnove kreditne politike;

— Narodna banka Jugoslavije, narodne banke republika i narodne banke autonomnih pokrajina ustanove su jedinstvenog monetarnog sistema;

— slobodno kretanje i udruživanje rada, novca i ostalih sredstava društvene reprodukcije na celoj teritoriji SFRJ.

Svi elaborirani navodi, a u zakonskim regulativama ima ih još više, samo su deo monetarno-kreditnog i bankarskog repertoara koji nije dovoljno ili nikako iskorišćen, što su dragocene rezerve za stabilizaciju i dugoročno prestrukturiranje naše privrede. Vraćanje izvornim, Ustavom utvrđenim mogućnostima, a ne traganje za stalnim promenama, umnogome će povećati efikasnost privređivanja celokupne privrede. Sasvim sigurno tvrdim da su do kraja u praksi provedene sve ustavne odredbe, ne bi se razbilo, ili bi se u manjoj meri razbilo, JYT na zatvorena autarhična republička i pokrajinska područja. Prema istraživanjima dr Hanića, u poslednjih deset godina oseća se tendencija stalnog relativnog smanjivanja međurepubličkog i pokrajinskog prometa i (stalnog) relativnog povećavanja unutarrepubličkog i unutarpokrajinskog robnog prometa, odnosno pojava da se najveći deo, preko dve trećine

(gotovo 70%), ukupne proizvodnje roba i usluga privrednih organizacija realizuje na teritoriji sopstvenih republika i autonomnih pokrajina, sa tendencijom daljeg povećanja stepena teritorijalizacije. Isto tako, samo 6% ukupnih ulaganja u privredu prelazi republičke i pokrajinske međe, čemu je posebno kumovao poslovni bankarski sistem, koji se nije oslobodio karaktera komunalnih banaka, sa poslovanjem koje je zasnovano ili na »kapital-odnosu« ili na birokratsko-centralističkim principima, a i jedni i drugi otuđuju akumulaciju od privrednih subjekata. Kada bi banke ostvarivale prihod ne po dominantnoj osnovi — kamata, već po osnovi ekonomskog rizika za plasirana sredstva, vrlo brzo bi se ukomponovale u privredne probleme i sa udruženim radom bi nastojale da u svakom slučaju iznađu najbolje rešenje. Ovako jedni stvaraju sredstva, a drugi ih neracionalno koriste i otuđuju. Naravno, sve je to »pokriveno« delegatskom bazom (delegatskom skupštinom banke), u kojoj sede finansijski direktori ili direktori radnih organizacija, a ne radnici i rukovodni organi iz neposredne proizvodnje gde se stvara dohodak. Savremena ekonomija ne poznaje republičke i pokrajinske granice, ona traži konkurentnu robu, a u uslovima sve veće primene demping cena, protekcionizma i zatvaranja regionalnih ekonomskih grupacija, jedinstveno jugoslovensko tržište jeste uslov opstanka jugoslovenske privrede kao celine. Nije slučajno Volter rekao: podeljena država uvek je bila nesrećna. U ekonomiji to vodi ka eksploataciji (najjeftinijoj) od strane inostranih ekonomskih partnera i alijeniranju društvenih sredstava. U ovom trenutku, nauka, znanje, stvaralačka snaga i inicijativa moraju dobiti motornu snagu i postati propeler privrednog i društvenog razvoja. Na žalost, moramo se podsetiti da je kod nas nesposobnost postala manir dobrog privređivanja i dobrog privrednika a, u stvari, nesposobnost je usko povezana sa inertnošću i tromošću, a savremena ekonomija traži sasvim suprotno ponašanje. Uspešno vođenje ekonomske politike nije više plod svetskih okolnosti, slučajnosti i sreće, nego je komponenta i rezultanta naučnih znanja, dobrih i verifikovanih informacija, energičnosti, sa istančanim političkim sluhom ljudi koji je kreiraju.

Sve je ovo bilo potrebno napisati kako bi se podsetili na značaj člana 251 Ustava SFRJ, koji glasi: »Radni ljudi, narodi i narodnosti Jugoslavije ostvaruju svoje ekonomske interese na jedinstvenom jugoslovenskom tržištu (potc. O. Đ.), a da su društveno-političke zajednice odgovorne za obezbeđenje jedinstvenog jugoslovenskog tržišta«. Ovo je naš dug prema nama samim, današnjim i budućim generacijama, kao i zemljama u razvoju koje Jugoslaviju gledaju kao primer za ugled u sopstvenoj budućnosti. Provođenje programa ekonomske stabilizacije i izlazak iz ekonomskih teškoća uslovi su da se ne poljulja naš, decenijama stican, ugled u svetu.

Obrad Đurđević

**MODIFICATION, EVOLUTION OR ADHERENCE
TO THE SYSTEM?***Summary*

The analysis of any economic problem, particularly in critical situations, entails the risk of concentrating on isolated issues. This is evident in the treatment of a series of our economic problems. For example, the quantitative rise in exports, in response to the requirement of the current economic situation, is not due to a change in the pattern of production and to the implementation of new development programmes but is a result of a reduction of imports and domestic consumption. The slogan »export or perish« has led to the decline rather than to the revitalisation of the Yugoslav economy, a state that has been directly beneficial to foreign partners on the world markets. Moreover, the decreasing share of investments in the social product directly threatens the rise of production, and consequently also of exports as well as of employment. The abolition of state coercion in economic life necessitates a concentration and centralisation of means of production — an imperative of any modern economy — in conformance to economic laws. Instead of this, state coercion has been reintroduced in the form of decentralized statism, which is undermining the integral process of social reproduction and the economic system. This is, moreover, against all constitutional and legal provisions. The discordance between legal regulations and reality is illustrated on the example of the banking system.